

زاراوه‌ی په‌خنه‌ی تێماتیکه‌ی له‌په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردیدا

م.ی. نه‌سرین په‌ئوف سمایل

به‌شی کوردی، کۆلیژی زمان، زانکۆی سه‌لاحه‌ددین، هه‌ولیر، هه‌رێمی کوردستان، عیراق.

nasreen.ismail@su.edu.krd

پ.د. فوئاد په‌شید محهمه‌د

به‌شی کوردی، کۆلیژی په‌روه‌رده‌ی بنه‌ره‌تی، زانکۆی سه‌لاحه‌ددین، هه‌ولیر، هه‌رێمی کوردستان، عیراق.

Fuad.mohammad@su.edu.krd

پوخته

ئهم توێژینه‌وه‌یه‌ به‌ناو‌نیشانی (زاراوه‌ی په‌خنه‌ی تێماتیک له‌ په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردیدا)، خراوه‌ته‌ ڕوو. توێژینه‌وه‌یه‌کی تێۆرییه‌، ئامانجی سه‌ره‌کی له‌ توێژینه‌وه‌که‌ شروقه‌کردن و خستنه‌رووی ڕیشه‌ و پیناسه‌ی زاراوه‌ی په‌خنه‌ی تێماتیکیه‌، له‌ژێر پۆشنایی و تێپروانینی په‌خنه‌گرانی ئه‌ده‌بیاتی ئه‌وروپی به‌گشتی و په‌خنه‌گرانی ئه‌ده‌بی کوردیه‌ به‌تایبه‌تی. گرنگی توێژینه‌وه‌که‌ له‌وه‌دایه‌ تانیستا له‌ په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردیدا به‌شێوه‌یه‌کی ئه‌کادیمی زۆر که‌م ده‌ست بۆ ئهم بابته‌ بردراوه‌؛ بۆیه‌ ده‌کرێ بلیین توێژینه‌وه‌که‌ ده‌رگایه‌کی نوێیه‌ به‌ ڕووی په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردیدا. زاراوه‌ی تێماتیکه‌ی له‌ زاراوه‌ی تێما وه‌رگیراوه‌، له‌ سالانی شه‌سته‌کانی سه‌ده‌ی بیستم له‌ فه‌ره‌نسا سه‌ریه‌له‌داوه‌، مێژووی سه‌ره‌له‌دان و به‌کاره‌پنانی زاراوه‌که‌ له‌ په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردی بۆ سالانی سه‌ره‌تا‌کانی سه‌ده‌ی بیست و یه‌ک ده‌گه‌رێته‌وه‌.

ئهم توێژینه‌وه‌یه‌ جگه‌ له‌ پوخته‌ و پێشه‌کی و ئه‌نجام له‌چوار ته‌وه‌ر پێکهاتوو، له‌گه‌ڵ کورته‌ی توێژینه‌وه‌که‌ به‌زمانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی، له‌گه‌ڵ ئاماژه‌کردن به‌ناوی سه‌رچاوه‌کانی که‌ سوودمان لێوه‌رگرتوو

زانباریه‌کانی توێژینه‌وه‌

به‌رواری توێژینه‌وه‌:

وه‌رگرتن: ۲۰۲۳/۵/۲۵

په‌سه‌ندکردن: ۲۰۲۳/۸/۱۳

بلاو کردنه‌وه‌: پایزی ۲۰۲۴

ووشه‌ سه‌ره‌کیه‌کان

Critique

thematique, theme,

thematic

Jean-Pierre Richard, Jean

Paul Weber

Doi:

10.25212/lfu.qzj.9.3.28

پیشه کی:

ئه ده بیاتی جیهانی به تایبه تی ره خنه و ئه ده بیاتی ئه ورووی و داهینانی ئه ده بی به رده وام له نوپوونه وه و گۆران و پیشکته وتن دایه، ره خنه گرانیش تواناکانی خۆیان به گرختوووه بۆ دۆزینه وه ی داهینانه ئه ده بییه کان به هه موو ره گه زه کانییه وه، ئه م گۆرانکاریانه له ناو ره خنه و ئه ده بی کوردیشدا ره نگیداوه ته وه؛ بۆیه ده بینین به رده وام زاراوه و بابته تی نوێ هاتۆته ناو ره خنه ی ئه ده بی کوردیه وه؛ دیاره ئه م کاریگه ریا نه ش ره نگی به ره خنه ی کوردیه وه داوه، یه کیك له م زاراوانه ش زاراوه ی (ره خنه ی تیماتیک)ه. نووسه ر وره خنه گرانی کورد زۆر که م ده ستییان بۆئه م بابته بر دووه؛ بۆیه له م توێژینه وه یه دا ئه وه ی مه به ستمانه بیخه ی نه روو میژوو ی سه ره له دان و پیناسه و زاراوه ی (ره خنه ی تیماتیک)ه، له ناو ره خنه ی ئه ده بی ئه ورووی و ره خنه ی عه ره بی به گشتی و ره خنه ی ئه ده بی کوردی به تایبه تی، به پپی ناگاداری و گه پانی ئیمه، له وانه یه له سووچیکدا که سیکێ تر ئه م بابته ی باسکردییت؛ به لام نه که وتۆته به ر دیدی ئیمه.

ناونیشانی توێژینه وه که به ناوی (زاراوه ی ره خنه ی تیماتیک له ره خنه ی ئه ده بی کوردیدا)یه، ناوه رۆکه که ی له چوار ته وه ر پیکهاتوووه: له ته وه ری یه که مدا ئاماژه به چه مک و زاراوه ی ره خنه ی تیماتیک و له ته وه ری دووه مدا له پیناسه ی زاراوه ی (ره خنه ی تیماتیک) دا سه ره تا به خسته نه رووییه کی کورت به راوردیک له نیوان زاراوه ی ره خنه ی بابته تی و ره خنه ی تیماتیک خراوه ته روو، له ته وه ری سییه م باس له میژوو ی سه ره له دانی زاراوه ی ره خنه ی تیماتیک کراوه، له ته وه ری چواره مدا زاراوه ی ره خنه ی تیماتیک له ره خنه ی ئه ده بی کوردیدا خراوه ته روو.

ئامانج و گرنگی توێژینه وه که ئاشناکردنی خوینهر و ره خنه گر و لیکۆله ری کورده به زانیاری سه ره کی له باره ی ریشه و سه ره له دانی زاراوه ی (ره خنه ی تیماتیک) له ره خنه ی ئه ده بی ئه ورووی و عه ره بی و ره خنه ی ئه ده بی کوردی، هه ره ها روونکردنه وه ی ئاماده بوونی زاراوه ی تیماتیکیه لای ره خنه گرانی کورد.

توێژینه وه که له ژیرپۆشنایی میتۆدی وه سفی شیکاریی کاری له سه ر کراوه.

ته وهری به که م :

چه مک و زاراوه ی ره خنه ی تیماتیکی

بوونی وشه و دهر بپینی جیاواز دهر باره ی خودی زاراوه که وایکردوو، به دهسته وازه ی جیاواز ناو بنریت و ته نانه ت له وه رگپراوه عه ره بییه کانیشدا ره نگیان داوه ته وه:

ره خنه گر (جه میل حه مداوی) ئه وه مان بۆ روون ده کاته وه که ((زاراوه ی تیماتیک له فهره نگی فهره نسی له وشه ی تیما (THEME) وه رگپراوه و زاراوه کانی (THEME, THEMATIQUE, THEMATISER) پارایی له وه رگپران دروستکردوو و بۆته هۆی زۆربوونی وشه ی جیاواز بۆ زاراوه که، هه ر وه ک ده بینین که (الموضوعاتی، الموضوعاتیة، الموضوعیة و الموضوعیات) لای هه ر به کیک له سعید عه لوش و حه مید له حه مدانی و عه بدولکه ریم حه سه ن و هه روه ها زاراوه ی (التیم) و (التیماتیة) ی له لای (سه عید به قتین) ی به کارهاتوو.)) (حمداوی، ۲۰۱۵: ۶-۷)

ره شهید بن مالک له فهره نگی (قاموس مصطلحات التحلیل السیمائی للنصوص) دا زاراوه ی ((تیمی)) بۆه ر دوو زمانی فهره نسی که (thematique) ی زمانی ئینگلیزیش زاراوه ی (thematic) ی به کارهیناوه (بن مالک، ۲۰۰۰: ۲۳۷-۲۳۸)

به کارهینانی زاراوه ی (ره خنه ی تیماتیکی) له دیدی جیاواز و به دهر بپینی جیاواز بۆته هۆی زۆر ناو نالینانی زاراوه که . ((ره خنه ی تیماتیکی critique thematique ره خنه ی دیارده گه راییی critique phenomenologique ره خنه ی ریشه یی critique radicale (...)) (لحمدانی، ۲۰۱۴: ۵۲). هه ر له م باره وه دکتۆر یوسف وه غلیسی ده لێ: ((ئه م رپبازه چه ندین ناوی لێنراوه، وه ک تیماتیکی و (التیمیة) و دیارده گه راییی (الظاهراتیة) و مه به ستییتی و مه به ستایه تی (الغرضیة والاغراضیة) و ریشه گه راییی (الجزریة) و خولگه یی (المداریة) و...)). (وغلیسی، ۲۰۰۷: ۱۴۷)

ته وهرى دووهم

پيناسه ي ره خنه ي تيماتيكي

به راورد له نيوان ره خنه ي بابته ي و ره خنه ي تيماتيكي

بۆ زياتر ناساندنى زاراوه كه و بهر له پيناسه كردنى ره خنه ي تيماتيكي باس و به راورد يك له نيوان زاراوه كانى ((ره خنه ي بابته ي)) و ((ره خنه ي تيماتيكي)) له لايهن چهنه ره خنه گرپكه وه ده خه ينه رپوو؛ چونكه هه نديك له ره خنه گران، هه ر دوو زاراوه كه يان بۆ يه ك مه به ست به كار هينا وه، بۆ نموونه (طراد الكبيسى) كه ده لپت: ((كرانه وه ي ره خنه ي بابته ي يان ره خنه ي تيماتيكي به رپوو هه موو ميتۆده كاندا خزمته ي ئامانجى ره خنه گر ده كات.)) (الكبيسى، ٢٠١٨: ١٠)

به رپاى (الكبيسى): ((بۆ سه رنجدان له به ره هه مى ئه ده بى له رووى فۆرم و ناوه رپۆكه وه پيويست ده كات بچينه قولايى هه ر دوو لايه نه كه ي (رووخسار) و (ناوه رپۆك) و په يوه ندى بنياتنان و كار لپكرديان له يه كتر.)) (الكبيسى، ٢٠١٨: ٩)

بابته ي بوون به دواى به هاى شته كان و برپاردان له سه رى ده گه رپت، ئه م ميتۆده له ناو ره خنه ي ئه ده بيدا بنه مايه كى بۆ ره خنه ديار يكر دووه، كه شيكر دنه وه ي ده ق بپته ئامراز يك بۆ شرۆفه كردنى ده قه ئه ده بيه كان و لپكدانه وه يان له نپو خودى خۆ ياندا، به و پييه ي كه ئه م ده قانه سه ره خۆن و دوورن له هه زو ئاره زووى ده قنووس و هه زو ئاره زووى ره خنه گرپش؛ بۆ يه ئه م جوړه ره خنه يه به شيويه ك ده ق هه لده سه نگينى دوور له گوئ دان به هه ست و سۆز و بېر و بۆ چوونى ره خنه گر. (سرحان، ١٩٩٠: ٩، ١٧،

به تيرپوانينى (سمير سرحان) ره خنه ي با به تى زياتر له سه ر ده ستى ((مائيۆ ئارنۆلد بانگه شه ي بۆكراوه، كه وه كو كاردانه وه يه ك بوو له به رامبه ر ره خنه ي رپۆمانسى كه نقوومى بېر و بۆ چوونى خودى و كه سى بوو.)) (سرحان، ١٩٩٠: ١١). (محمد عزام) به مانا و لپكدانه وه ي جياواز ده رپوانيته ئه م دوو زاراوه يه و واى بۆ چوو، (ره خنه ي بابته ي) ميتۆديكى ره خنه ييه، ميتۆده كانى ره خنه لپكۆلپنه وه ي ئه ده بى له ده ره وه بيدا، به پشت به ستن به زانستى ترى وه ك: ميژوو، زانستى كۆمه لئاسى و ده روونزانى ده كهن، ناگه نه برپاردانى راسته قينه له سه ر ئه ده ب، له لپكۆلپنه وه ي ره خنه دا ده بپت به (وشه كان) ئينجا به ده ق ده ست پييكات و هه ر به ئه و بيش كۆتايى پى به ينيپت. نابيت هيج په يوه ندى به پيش خۆى و

کاربگه ربوونه کانی پاش خۆی هه بیته، ئەم ره خه نیه له ئەمیریکا و به ریتانیا سه ربه له لای وه هردوو شه پۆلی (ره خه نی نوئ) و (ره خه نی شیکاری زاری) ده گریته وه، له به ناو بانگترین پێشه نگه کانی: ریتشارد، ت.س. ئەلیوت، و ئەمیسون...بوو. (عزام، ۱۹۹۹: ۱۶۵).

که واته ره خه نی با به تی په پیره و کردنی پێوه ری زانستیه له هه له سه نگانندی ده قی ئەده بی و، خسته نه پوو ی راستی و لایه نی ئەرپنی و روونکردنه وه ی لایه نه نه رپنیبه کانی ده قی ئەده بی.

له باره ی جیا کردنه وه ی زاراوه ی ره خه نی تیماتیکی له ره خه نی با به تی محمد عزام ده لئ: ((به وه ره خه نی با به تی جیا ده کریته وه که به دوای ئەو تیمایه ده گریته که نووسه ر نووسینه که ی لئ پیک ده هینیت؛ ئەمه به گری له شیکاری ده روونی فرۆیدی داده نریت، چونکه له بی ئاگاییدا ده مینیتته وه.)) (عزام، ۱۹۹۹: ۱۶۵).

(جان بول و به ر Jean Paul Weber) له پیناسه ی ره خه نی تیماتیکیدا وتوو به تی: ((ئه و ریچکه یه که توژیینه وه ده بگریته به ر، بۆ دۆزینه وه ی تیماکان و ههروه ها ئاشکرا کردنی ئەو دهرکه وتانه ی که تیماتیکی به هه موو لقه کانیه وه له کاری ئەده بیدا ده یگریته به ر؛ ئەه نجامدانی شیکاری تیماتیکی له کاری ئەده بیدا مانای گه یشتنه به کۆکردنه وه ی کاره کانی ده ور به ری رووداویک که بۆ سه رده می مندالی ده گریته وه، هاوکات تیشک خسته نه سه ر چۆنیه تی بلا بوونه وه ی ئەم رووداوه له ده قه کانی دیکه ی نووسه ردا.)) (عبدلی، ۲۰۰۳: ۱۲۲)

ئه گه ر به راوردیک بکه ین له نیوان ئەم پیناسه یه ی (ویبه ر) و له گه ل پیناسه که ی (ریشار Jean-Pierre Richard) ده بینین له خالیک دا هاوبه شن که کاریگه ری و مانه وه ی یادگاری منداییه له سه ر شیعره کانی شاعیر: ((تیماتیک یان ریشه گه رای له فهره نگی ره خه نیماندا مانای رووداویک یان هه لوپستیک به شیوه یه کی (به جۆریکی) له به ناگایی یان ناگایی له ده قیک یان له کۆمه له ده قیکی ئەده بیدا ده گه یه نیت، تیما له حاله تی جۆراو جۆردا، له فهره نگی شیکردنه وه ی فرۆبیدا هاوواتا له گه ل گری ده روونی ده مینیتته وه؛ چونکه له باره جیاوازه کاندای هۆش و به نادیار تهنانه ت بۆ نووسه ریش ده مینیتته وه، له به ره وه ی ره گه که ی بۆ سه رده می سه ره تاکانی مندالی ده گریته وه.)) (أبو منصور، ۱۹۸۵: ۱۸۵). (سه میر سه عید) پێیوایه به کارهینانی ره خه نی تیماتیکی له لای (گاستۆن باشلار) بۆ مه به ستی: ((خسته نه پوو ی ئاگایی و ئامانجی نووسه ر و یه کخسته نی له نیوان خۆی و شیوازه که ی، له ریگه ی

کاربگه ری بیروبۆچوونی هه سته یه وه؛ چونکه به بۆچوونی باشلار تیروانی نی هه سته وه ری له پرۆسه ی دا هینان جیانا کریتته وه به هۆی ئه وه ی که دا هیننهر خۆی له کاره که یدا ئاشکرا ده کات و په یوه ندییه کی دوو لایه نی گۆرینه وه یی له نیوان خود و بابه ت یان له نیوان دا هیننهر و کاره که یدا داده مه زرینیت)) .
(حجازی، ۲۰۰۱: ۳۹)

(رامان سلدن) له روانگه ی کاره ئه ده بییه کانی ره خنه گرانی (قوتابخانه ی جنیف) پیناسه بۆ ره خنه ی تیماتیکی ده کات: ((ره خنه گرانی جنیف یان ره خنه گرانی به ئاگایی یان بوونگه رای-مرۆفناسی؛ هه موو ئه مانه ناو ن بۆ ئه وه ره خنه یه که میشیل ریمون و ئه لبیر بیجوین بولیه له قوئاغی یه که مدا و جان بیر ریشار و جان ستار و بنسکی و ج. هیلز میلله ره قوئاغی دووه مدا نووسییان، ئه وه قوتابخانه یه ره وتی فۆرمالیزم رته ده کاته وه، ده گه پئ به دوای خویندنه وه ی ئه زموونی ناوه وه ی به شدار له ده قه که دا ، که ته نیا له ریگه ی ئاویتته بوونی سۆزدار ی نیوان ره خنه گرانی و ئاگایی ده قه وه ئاشکرا ده پیت، هه موو ئه مانه گه رانه به دوای ئه وه ی که پپی ده وتئئ ئه زموونی نووسه ره که ده قه که یان ئاگایی چالاکانه ی نووسه ره له ساتی له دایکبوونیدا ده یگوازیته وه.)) (سلدن، ۱۹۹۸ : ۱۷۰)

له (فه ره نگی لاروسی بچووک) دا وا پیناسه ی ره خنه ی تیماتیکی کراوه که ((شیوازیکه بۆ خویندنه وه ی ره خنه یی، به مه به سته ی لیکۆلینه وه له پیکهاته جیگیرو نه گۆرپه کانی تیماکان و باسکردنی به شه کان و ناسینی ته بابی جیهانی خه یالی هونه ری، هه روه ها سه رقالبوونی قوولی نووسه ر.))
(عبدلی ، ۲۰۰۳ : ۳۴)

به تیروانی ره خنه گر (محمه د سه عید) ره خنه ی تیماتیکی بریتیه له: ((زنجیره بییه که له رپیکه ستن و گۆرانکاریه کانی که کرۆکی (النواة) ده قه که دروستی ده کات، پیکهاتووی ورده کاریه کانی دیمه نه هونه رییه کانی ده قه، که کۆی گشتی له کۆتاییدا له جیهانی ئیستاتیکی ده قه که دایه. ئه م کرۆکه ده کرئ دیمه نیک، پرووداویک، وشه، ده نگیک... پیت.)) (عبدلی ، ۲۰۰۳ : ۳۵)

به بۆچوونی (سعید علوش) ره خنه ی تیماتیکی له هه ر دوو جیهانی رۆژئاوایی و عه ره بیدا بریتیه له: ((دوو باره بوونه وه ی به رده وامی ئایدیایه که یان وپنه یه که له شیوه ی گوته وه به کی بنه ره تی و سه ره کی که شیوه ی بنه مایه کی رپیکه ره و هه سته پیکراوه وه رده گریت، یان جووله یه کی ناوه کییه، یان شتیکی جیگیره ریگه به جیهانی بچووک ده دات بۆ پیکه پینان و فراوانبوون.)) (علوش، ۱۹۸۹ : ۷)

کهواته به‌بۆچوونی (سه‌عید عه‌لوش) ریبازی تیماتیکی: ((گه‌پانه به‌دوای نه‌و خاله‌ سه‌ره‌کیانه‌ی که‌کاری نه‌ده‌بی پیک ده‌هینن، نزیکیوونه‌وه‌شه له‌ناشکراکردنی نه‌م خاله‌ هه‌ستیارانه‌ی که‌وا له‌ئیمه ده‌کات هه‌ست به‌گۆرپانکاریه‌کان و ده‌رک به‌په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل یه‌کتزیدا بکه‌ین له‌گواستنه‌وه‌یان له‌ئاستی نه‌زموونیک‌ی دیاریکراو بۆ ئاستیک‌ی تری فراوان)) (علوش، ۱۹۸۹: ۷)

دکتۆر (جوزف) له‌پیناسه‌ی ره‌خنه‌ی تیماتیکی دا پیبوایه ره‌خنه‌گر به‌ دوای ئاشکراکردنی بیروکه و بابته‌ی سه‌ره‌کی ده‌ق ده‌گه‌پ. ((ره‌خنه‌ یان شیکاری تیماتیکی نه‌و ریکجه‌یه‌ یان نه‌و خویندنه‌وه‌یه که‌توئیزینه‌وه‌ بۆ دۆزینه‌وه‌ی تیمای یان بابته‌ی بنه‌په‌تی، هه‌روه‌ها بۆ ئاشکراکردنی نه‌و ده‌رکه‌وتانه‌ی که‌ئهم تیمایانه‌ له‌هه‌موو له‌قانه‌ی له‌به‌ره‌می نه‌ده‌بی دا ده‌یگرته‌به‌ر.)) (لبس، ۲۰۱۴)

به‌پای (جمیل حمداوی) ش ره‌خنه‌ی تیماتیکی: ((بریتیه‌ له‌خویندنه‌وه‌ و په‌ی بردن به‌تیمای سه‌ره‌کی هۆشیاری و نا‌هۆشیاریه‌کانی ده‌قه‌ دا‌هینه‌ره‌ تایبه‌تداره‌کان، وه‌دیاریکردنی ته‌وه‌ره‌ و اتاداره دووباره‌کراوه‌کان و ده‌ره‌ینانی پیکهاته‌کانی نا‌ویشانی ته‌وه‌ره‌کان (المدرایه) و لیکه‌لوه‌شانه‌وه‌ و شیکاری و توپکاری له‌ریگه‌ی کۆکردنه‌وه‌ی فه‌ره‌نگی و ناماری کردنی واتاکان بۆ هه‌موو به‌ها و تایبه‌تمه‌ندییه‌ مه‌عنه‌وییه‌ زاله‌کان که‌کۆنتروولی پیکهاته‌ی ناوه‌رۆکی ده‌قه‌ دا‌هینه‌ره‌کان ده‌کات.)) (حمداوی، ۲۰۱۵: ۴)

به‌بۆچوونی (رشید بن مالک) تیماتیک به‌کار دیت بۆ: ((ئاماژه‌پیکردن و ده‌رخستنی واتای ناوه‌رۆکی ده‌ق، به‌واتای نه‌و تیمایه‌ دیت که‌نووسه‌ر بۆی ده‌چیت.)) (بن مالک، ۲۰۰۰: ۲۳۷)

له‌کتیبی (مداخل فی النقد الادبی) بۆ پیناسه‌ی زاراوه‌که‌ گوتراوه: ((ره‌خنه‌ی تیماتیکی وه‌کو زۆربه‌ی ریبازه‌ ره‌خنه‌ییه‌کانی تر له‌ (تیماکان) ده‌کۆلیته‌وه‌، به‌دیاریکراوی چاودیری کاری نه‌ده‌بی ده‌کات و باکی به‌وه‌ نییه‌ که‌کاره‌که‌ دابه‌ش بکات بۆ فۆرم و ناوه‌رۆک، به‌لکو بابته‌ته‌کان رۆشن ده‌کاته‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی خویننه‌ر باشتی پیبی ئاشنابیت، جا واقیعی بیت یان خه‌یالی، مۆدیرن یان پۆست مۆدیرن بیت.)) (الکبیس، ۲۰۱۸: ۱۰)

(وافیه‌قدید) له‌پیناسه‌ی ره‌خنه‌ی تیماتیکدا ده‌لن: ((ریبازی تیماتیک نه‌و ریبازه‌یه‌ که‌ریکاره‌کانی خۆی بۆ چاودیری کردنی بابته‌ یان تیمای ریشه‌ ته‌رخان ده‌کات، جا شیعر بیت یان په‌خشان.)) (قدید، ۲۰۱۴: أ). به‌بۆچوونی (محمد نجیب) ره‌خنه‌ی تیماتیکی: ((پروسه‌یه‌کی دووانه‌یی لابردن و

پیکه پینان نه نجام ده دات لابردن ، نامانجی وه ستان و سنوور دانانه بۆ تیما هونه ریه کانی هاوشیوه و پیه اتوهه کانی ته وه ری داهینانی داهینەر به لام پیکه پینان گه رانه به دوا ی سنووری لیکچوون بۆ تیما هونه ریه کان بۆ ده ستینیشانکردنی ته نگوچه له مه کانی ته کنیکی (ده ق/ده قه کان) به مه به ستی دۆزینه وه ی نه ندازه ی پیکه اته یی (ده قه که/ده قه کان) به تایبه تی که بیرۆکه ی ناوه ندی رۆلیکی گرنگ ده بینیت؛ چونکه وه ک یاسای فه رمانره وایی ره گه کانی کاری هونه ری داده نریت بۆ دۆزینه وه ی بونیادی پیکه اته یی فکری و چۆنیه تی ده ربرین لپی به شیوه یه کی هونه ری)) (التلاوی، ۲۰۰۳ : ۱۲۹)

که واته ره خنه ی تیماتیکی لیکۆلینه وه و گه رانه بۆ دۆزینه وه ی بابه تی سه ره کی که واتای به ره مه می نه ده بی لپی پیکدیت؛ دیاره نه مه ش له ریگی وردبوونه وه و خویندنه وه یه کی قوولی ده قه که ئاشکرا ده بیت؛ هه روه ها به توژیینه وه له ئاگایی و نااگایی ومه به ستی ده قی نووسه ر له نووسینی به ره مه کانیدا ده بیت.

ته وه ری سییه م: میژووی سه ره له دانی ره خنه ی تیماتیکی

له باسی سه ره له دانی ره خنه ی تیماتیکی بۆچوونی جیاواز هه یه ، پیمان وایه جیاوازییه که بۆنه وه ده گه رپته وه که نووسه ران تیگه یشتنی جیاوازیان هه یه بۆچه مکی ره خنه ی تیماتیکی .

له گه ل نه وه شدا زۆربه ی ره خنه گران کۆکن له سه ر نه وه ی که ره خنه ی تیماتیکی سه ره تایی سه ره له دانی له په نجاکانی سه ده ی بیسته م له فه ره نسا دا بووه. (ظاظا، ۱۹۹۷ : ۹۵)

(رۆبرت ماجلیولا)ش وای بۆچووه که: ((ره خنه ی تیماتیکی سه ره تا له فه ره نسا سه ریه له داوه، هه ندی سیماو نه دگاریی له نه مریکاشدا هه بووه.)). (ماجلیولا، ۱۹۸۱ : ۱۹۱) هه ندیک له نووسه ران وردتر میژووه که ی دیاری ده که ن و رایان وایه ((تیماتیک ره وتیکی ره خنه ییه له کۆتایی سه ده ی نۆزده هه م (۱۹) و سه ره تاکانی سه ده ی بیسته م (۲۰) وه ک کاردانه وه یه ک بۆ کاریگه ریه کانی سۆزداری و تیرپامانه کانی میتافیزیکی سه ریه له دا.)) (بلوحي، ۲۰۱۴)

به لام یوسف وه غلیسی له گه ل نه وه ی که یپی وایه ره خنه ی تیماتیکی له ژینگه ی فه ره نسی گه شه ی کردووه ؛ به لام ده رکه وتنی بۆ سالانی شه سه ته کانی سه ده ی بیسته م ده باته وه. (وغلیسی، ۲۰۰۷ : ۱۴۷)

ره خنه گر (جه میل حه مداوی)یش هاو رایه که سه ره له دانی نه م ره خنه یه بۆ شه سه ته کانی سه ده ی

بیستهم بۆ فه‌ره‌نسا ده‌گه‌رپته‌وه؛ به‌لام هه‌ندیک شیوه‌ی له‌ره‌خنه‌ی ئەلمانی و ئەمریکای باکووریشدا هه‌بوو. ئەم ره‌خنه‌یه‌ له‌گه‌ل شه‌پۆلی ره‌خنه‌ی نوێ وه‌کو کاردانه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌ر قوتابخانه‌ زمانه‌وانییه‌کان هاته‌کایه‌وه؛ له‌به‌رئه‌وه‌ی بایه‌خیان به‌فۆرم ده‌داو ناوه‌پۆکیان فه‌رامۆشکردبوو.

(حمداوی، ٢٠١٥: ٤) هه‌روه‌ها پێیوايه سه‌ره‌له‌دانى ره‌خنه‌ی تيماتيکی له‌جيهانی عه‌ره‌بیدا بۆ سالانی حه‌فتاکانی سه‌ده‌ی بیستهم ده‌گه‌رپته‌وه. (حمداوی، ٢٠١٥: ٣٤)

(یوسف وه‌غلیسی) له‌باره‌ی سه‌ره‌له‌دان و گه‌شه‌کردنی ره‌خنه‌ی تيماتيکیدا ده‌لی: ((ئهم ريبازه له ئامپزی فه‌لسه‌فه‌ی دیارده‌گه‌راییی سه‌رچاوه‌ی گرتوووه و به‌ بیروکه‌کانی فه‌یله‌سوفی فه‌ره‌نسی (گاستۆن باشلار ١٨٨٤-١٩٦٢) ئاو دراوه؛ له‌ شه‌سته‌کانی سه‌ده‌ی بیستهم له‌ ژینگه‌ی ره‌خنه‌ی فه‌ره‌نسیدا گه‌شه و پێشکه‌وتنی به‌خۆوه‌ بینی، له‌سه‌ر ده‌ستی کۆمه‌له‌ ره‌خنه‌گرێک که ناویان له‌ خۆیان نابوو (قوتابخانه‌ی جنیف) ده‌ستپێک‌کرد، له‌ به‌ناوبانگترین پێشه‌واکانی ره‌خنه‌ی تيماتيکی: جون بول و بیر، جون بیاریشار، جورج بولی و...هتد.)) (وغلیسی، ٢٠٠٨: ١٥٣)

(یادگار له‌تيف) پێیوايه ده‌رکه‌وتنی ره‌خنه‌ی تيماتيکی بۆ ((چله‌کان و په‌نجاکانی سه‌ده‌ی بیست ده‌گه‌رپته‌وه، هه‌ر له‌وده‌مه‌دا رپبه‌رانی ئەم په‌وته‌ کارو چالاکییه‌کانیان بلاوکرده‌وه، بۆ نموونه‌ (جان ریشار (Jean-Pierre Richard) له‌سالی ١٩٤٥-دا په‌رتوکی (ئه‌ده‌ب و هه‌ست کردن)ی بلاوکرده‌وه.)) (شاره‌زووری، ٢٠١٥: ٣٨)

به‌پێی بۆچوونه‌کان له‌رووی سه‌ره‌له‌دانه‌وه‌ ره‌گ و بنه‌ماکانی ره‌خنه‌ی تيماتيکی په‌یوه‌ندیه‌کی پته‌وی به‌رۆمانسییه‌ته‌وه‌ هه‌یه، ئەم تیرپوانینه‌ پالی به‌ (دانییل به‌رجیز) ناوه‌ که‌بلیت: ((ره‌خنه‌ی تيماتيکی له‌رووی ئابډۆلۆژییه‌وه‌ کورپی رۆمانسییه‌ته‌.)) (ظاظا، ١٩٩٧: ٩٧)

ته‌وه‌ری چواره‌م:

زاراوه‌ی ره‌خنه‌ی تيماتيک له‌ره‌خنه‌ی ئەده‌بی کوردیدا

زۆرجار ره‌خنه‌گر و نووسه‌رانی کورد له‌ وه‌رگرتنی زاراوه‌یه‌کی بیانی ئەگه‌ر هاوواتای له‌ زمانی کوردیدا نه‌بوو، ئەوا راسته‌وخۆ زاراوه‌ بیانییه‌که‌ وه‌کو خۆی وه‌رده‌گرن و زاراوه‌کانی (کلاسیک و

ریالیزم و کاریزماو... هتد) نموونه ی ئەم حاله تهن . زاراوه ی تیما و تیماتیک له ئەده بیاتی رۆژئاوایی زیاتر له زاراوه یه کی بۆ به کاره پینراوه .

له په خنه ی ئەده بی کوردیشدا هه مان حاله ت به دی ده کرپت و په خنه گرو نووسه رانی کورد هاوړانین له به کاره یانی زاراوه یه ک له به رامبه ر زاراوه ی (په خنه ی تیماتیک).

به تیروانی (ئه حمه دی مه لا) په خنه ی تیماتیک رپگایه که بۆدۆزینه وه ی تیما و بیرۆکه سه ره کییه کان: ((هه ولدانیکه بۆ خستنه پوو ی سه رجه م ئەو بنه مایانه ی که ده قی لپیکه اتوو، له رپگای ئەم بنه مایانه وه له بیرکردنه وه و دونیای هه سته ی خاوه نه که ی، واته نووسه ره که ی تپده گه یین . ده توانین په ی به و هۆشیاریه به رین که ئەو بنه مایه ی رپکخستوو، له چۆنییه تی و ماهیه تیا نه وه قسه بکه یین . ئەم خویندنه وه یه به یه ک رچه دا تینا په رپت، واته له خویننه رپکه وه بۆ خویننه رپکی دی ده گۆرپت. هه ره وه ک له په خنه گرپکه وه بۆ په خنه گرپکی دیش ده گۆرپت. ئەوه ی گرنکه ئەم ئالوگۆرپه که له کاتی خویندنه وه به سه ر هۆشیاریدا دیت، هۆشیار ی سه باره ت به ده قیک ی دیاریکراو .)) (مه لا، 2012: 3)

(یادگار له تیف) له به رامبه ر ره خنه ی تیماتیک ی زاراوه ی (ره خنه ی بابه تی) به کاره یناوه و له به رامبه ر ی ره خنه ی تیماتیک ی نووسیه . (شاره زووری، 2010: 37) thematic criticism ی به ئینگلیزی) له گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی (نازاد ئەحمه د مه حمود) ره خنه ی تیماتیک ی به میتۆدی بابه تایه تی ناوده بات. (مه حمود، 2010: 21)

لیره وه بۆمان ده رده که وپت که زاراوه ی په خنه ی تیماتیک ی له په خنه ی ئەده بی کوردیدا تاسه ره تاکانی سالانی سه ده ی بیست و یه ک ئاماژه ی پینه کراوه .

له تیروانین بۆپیناسه ی په خنه ی خودی ((له خوده وه وه رگیراوه، به و مانایه ی که ده قه که له دیدو هه ست و بۆچوونی خۆبه وه رای خۆی له سه ر ده ق ده رده برپئ و هه ر له سه ر ئەو بنه مایه و ، دوور له گرنگیدان به پیره و یاسا و بنه ماکان ، ده قه که هه لده سه نگینن .)) . (الطاهر ، 1983 : 341) و په خنه ی بابه تی ((که پپچه وانه ی په خنه ی خودیه ، به و مانایه ی په خنه گر دوور له هه ست و ئاره زووی تاکه که سی خۆی ، ده قه که هه لده سه نگینن .)) . (الطاهر ، 1983 : 341) ، ده بینین زاراوه ی په خنه ی تیماتیک ی له په خنه ی ئەده بی کوردیدا په یوه ندی به په خنه ی بابه تیه وه نییه .؛ بۆیه ده کرپ بگوتترئ په خنه گرانی

کورد، به‌کاربهری و سوود وهرگرتن له ئه‌ده‌بیبیاتی پۆژئاوایی و ژیان له ئه‌ورووپا و زانینی زمانی پۆژئاوایی له پێگه‌ی په‌خنه‌گرانی وه‌ک: (ئه‌حمه‌دی مه‌لا) و له‌به‌ر پۆشنایی سه‌رچاوه‌ عه‌ره‌بیبه‌کانه‌وه‌ زاراوه‌ی (په‌خنه‌ی تێماتیک)یان هێناوه‌ته‌ نیو په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردی و به‌کار یانه‌هێناوه‌.

له‌رووی ناوانی زاراوه‌که‌ نووسه‌ر و په‌خنه‌گرانی کوردیش به‌هه‌مان شیوه‌ی په‌خنه‌گرانی عه‌ره‌بی له‌ وهرگێرانه‌کانی‌اندا زاراوه‌ی جیاوازیان به‌رامه‌بر زاراوه‌ی (په‌خنه‌ی تێماتیک)؛ وه‌ک زاراوه‌کانی: (په‌خنه‌ی بابته‌ی، بابته‌گه‌را، میتۆدی بابته‌ی و...) یان به‌کارهێناوه‌؛ به‌هۆی ئه‌م پێک نه‌که‌وتنه‌ی نووسه‌ران له‌سه‌ر به‌کارهێنانی یه‌ک ناو بۆ زاراوه‌که‌؛ بۆیه‌ له‌توێژینه‌وه‌که‌ماندا به‌کارهێنانی زاراوه‌ی (په‌خنه‌ی تێماتیک)مان پێ باشتر و په‌سه‌ندتر بوو له‌ زاراوه‌کانی تر.

ئه‌نجام

١- زاراوه‌ی تێماتیک له‌ زاراوه‌ی تێما وهرگێراوه‌ و له‌ ره‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی ئه‌وروپیی به‌ په‌خنه‌ی ره‌خنه‌ی تێماتیک (له‌ په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی عه‌ره‌بی به‌ (النقد الموضوعاتی) ناوێراوه، critique thematique) ٢. زاراوه‌ی په‌خنه‌ی تێماتیک له‌ سالانی شه‌سته‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌م له‌ فه‌ره‌نسا و له‌ په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی عه‌ره‌بی له‌ سالانی چه‌فتاکانی سه‌ده‌ی بیسته‌م سه‌ریه‌ه‌لداوه، میژووی سه‌ره‌ه‌لدان و به‌کارهێنانی زاراوه‌که‌ له‌ ره‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردیش بۆ سالانی سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی بیست و یه‌که‌م ده‌گه‌رێته‌وه‌.

٣. په‌خنه‌گرانی کورد کۆک و هاوڕانه‌بوونه‌ له‌ به‌کارهێنانی زاراوه‌ی په‌خنه‌ی تێماتیک، ئه‌مه‌ش زیاتر هۆیه‌که‌ی بۆ وهرگێران ده‌گه‌رێته‌وه‌.

٤. له‌نیوان زاراوه‌کانی (ره‌خنه‌ی بابته‌ی)، (میتۆدی بابته‌ی)، (بابته‌گه‌را)، ئێمه‌ ته‌نها زاراوه‌ی (په‌خنه‌ی تێماتیک) وه‌کو خودی زاراوه‌ فه‌ره‌نسییه‌که‌ به‌دروست ده‌زانین و به‌کاری ده‌هێنین؛ چونکه‌ وهرگێرانی ئه‌م زاراوه‌یه‌ کێشه‌ی تێکه‌لکاری له‌رووی ناو لێنانه‌وه‌ له‌ گه‌ل جۆره‌کانی دیکه‌ی په‌خنه‌ی لێده‌که‌وێته‌وه‌؛ هه‌روه‌ک له‌ لای په‌خنه‌گرانی ئه‌ده‌بی کوردی و په‌خنه‌گرانی ئه‌ورووپیییه‌وه‌ به‌تایبه‌تی

له گه ل زاراوه ی ره خنه ی بابته ی، ده بیئرئ .

لیستی سه رچاوه کان

به زمانی کوردی:

کتیب:

1. 1. (شاره زووری) د. یادگار له تیف (2015)، دیارده گه رایبی و ره خنه ی ئه ده بی، بنچینه مه عریفیه کانی میتۆده ره خنه ییه کان بنه چه ی سه وسه ن وه ک بواری کار، چاپخانه ی هیقی، هه ولیر.
2. 2. گۆڤار:
3. 3. 2. (مه حمود)، د. ئازاد ئه حمه د (حوزه بیران 2015)، میتۆدو ریبازه کانی ره خنه ی هاوچه رخ له نیوان بنیادگه ری و ریکخستندا، گۆڤاری ئه کادیمیای کوردی، ژماره (20)
4. 4. رۆژنامه:
5. 5. 3. (مه لا) ئه حمه دی (2012/8/9) میتۆدی تیماتیک، بابته گه را، پاشکۆی ئه ده ب و هونه ر، ژ: 582
6. 6. به زمانی عه ره بی:
7. 7. 4. أبو منصور، الدكتور فؤاد (1985)، النقد البنيوي الحديث بين لبنان وأوروبا، دار الجيل، ط 1، بيروت.
8. 8. 5. التلاوي، أ.د. محمد نجيب (2003)، رؤى نقدية معاصرة، دار الهدى للنشر والتوزيع، القاهرة.
9. 9. 6. الطاهر، علي جواد (1983)، مقدمة في النقد الأدبي، المؤسسة العامة للدراسات والنشر، الطبعة الثانية، بغداد.
10. 10. 7. بن مالك، رشيد (2000)، قاموس مصطلحات التحليل السيميائي للنصوص، دار الحكمة، الجزائر.
11. 11. 8. حجازي، سمير سعيد (2001)، قاموس مصطلحات النقد الادبي المعاصر، دار الافاق العربية، ط 1، القاهرة.
12. 12. 9. حمداوي، جميل (2015)، المقاربة النقدية الموضوعاتية، الطبعة الأولى، مكتبة المثقف.
13. 13. 10. سرحان، د. سمير (1990)، النقد الموضوعي، مطابع الهيئة المصرية العامة.
14. 14. 11. سلدن، رمان (1998)، ترجمة: جابر عصفور، النظرية الأدبية المعاصرة، دار قباء للطباعة والنشر، القاهرة.
15. 15. 12. عزام، محمد (1999)، المنهج الموضوعي في النقد الادبي، من منشورات اتحاد الكتاب العرب، دمشق

16. ۱۳. علوش، الدكتور سعید (۱۹۸۹)، النقد الموضوعاتي، شركة بابل للنشر والطباعة، ط 1، الرباط، المغرب.
17. ۱۴. الكبیسی، طراد (۲۰۱۸)، مداخل في النقد الادبي، دار اليازوري العلمية للنشر والتوزيع، عمان.
18. ۱۵. لحمدانی د. حمید (۲۰۱۴)، سحر الموضوع عن النقد الموضوعاتي في الرواية والشعر، مطبعة آتفو- برانت-فاس، ط ۲
19. ۱۶. مجموعة من الكتاب، (۱۹۹۷)ترجمة: د. رضوان ظاظا، مدخل الى مناهج النقد الادبي، عالم المعرفة، الكويت.
20. ۱۷. وغلیسی، یوسف (۲۰۰۷)، مناهج النقد الادبي، جسور للنشر والتوزيع، ط 1، الجزائر.

21. أطروحة الماجستير، والدكتوراه

22. ۱۸. عبدلی، محمد سعید (۲۰۰۳)، البنية الموضوعاتية في عوالم نجمة لكاتب ياسين، أطروحة الدكتوراه، جامعة الجزائر.
23. ۱۹. قديد، وافية (۲۰۱۴)، النقد الموضوعاتي، سحر الموضوع- حمید لحمدانی - أنموذجا، شهادة الماجستير، جامعة العربي بن مهدي- ام البواقي، جزائر.
24. المجالات:
25. ۲۰. ماجليولا، روبرت (أبريل-۱۹۸۱)، ترجمة: عبدالفتاح الديدي، التناول الظاهري للادب نظرية ومناهجه، مجلة فصول، العدد (3)، مصر.
26. پیگهی نه نته رنیت :

27. <https://unukpace.wordpress.com/2014/10/29>

بلوحي، د. محمد، النقد الموضوعاتي الأسس والمفاهيم.

28. <https://gastonbachelard1.blogspot.com> 2014-8-10

29. لبس، جوزف، المنهج الموضوعاتي (في البحث عن النغم التائه)

The term *Thematique Criticism* in Kurdish Literary Criticism

Asst. Lect. Nasreen Rauf Smail

Department of Kurdish, College of Language, Salahaddin University, Erbil, Kurdistan Region, Iraq

nasreen.ismail@su.edu.krd

Prof. Dr. Faud Rashid Mohammd

Department of Kurdish, College of Basic Education, Salahaddin University, Erbil, Kurdistan Region, Iraq

Fuad.mohammd@su.edu.krd

Keywords: *Critique thematique, theme ,thematic criticism ,Jean-Pierre Richard, Jean Paul Weber*

Abstract

This research which is entitled (The term *Thematique Criticism* in Kurdish Literary Criticism). It is a theoretical research. The main purpose of our research isto explain and present the roots and definition of the term *Thematique Criticism*, in the light and views of European literary critics in general and Kurdish Literary critics in particular.

The importance of our research is that very little academic attention has been paid to this issue in Kurdish literary criticism; Therefore, it can be said that is a new door to Kurdish literary criticism.

This research consists of an introduction and summary in Kurdish with four axes, and results that we have reached with a summary in English and Arabic, and the names of the sources we have used.

The first axis refers to the concept of *Thematique criticism*, The second axis presents the definition of term *thematique Criticism*, the third axis discusses the history of the emergence of the term *Thematique Criticism*, the fourth axis discusses the term *thematique Criticism* in Kurdish literary criticism.

مصطلح النقد التيماتيكی في النقد الادب الكردي

المخلص

هذا البحث الموسوم بـ(مصطلح النقد التيماتيكی في النقد الادب الكردي)-دراسة نظرية- يهدف هذا البحث إلى تعريف نقاد الادب الكردي بمصطلح(النقد التيماتيكی)؛ ولهذا الغرض الأساسي من هذا البحث هو تعريف المصطلح التيماتيكی و بيانه والرجوع إلى أصل اشتقاقه من منظور نقاد الادب الاوروبيين و العرب بشكل عام و نقاد الادب الكردي بشكل خاص.

تکمن أهمية البحث في انه لحد الان نقاد الكرد لم يهتموا بالنقد التيماتيكی ؛ ولهذا فهو مصطلح جديد و قليل الاستعمال والظهور في النقد الادب الكردي؛ لذلك يمكن القول ان هذا البحث باب جديد للنقد الادب الكردي. يتكون البحث من ملخص بلغة كردية مع المقدمة والنتائج و من أربعة محاور، المحور الاول يشير الى مفهوم مصطلح النقد التيماتيكی . أما المحور الثاني فهو يتطرق الى تعريف مصطلح النقد التيماتيكی، و المحور الثالث يتناول تاريخ ظهور المصطلح، أما المحور الرابع فيعرض مصطلح النقد التيماتيكی في النقد الأدب الكردي. وأخيرا عرضنا النتائج التي توصلنا إليها مع المصادر التي استفدنا منها في البحث مع عرض ملخص البحث باللغتي الإنجليزية و العربية.